

1. ระลอกคลื่นของข่าวสาร

ผู้เขียนเข้าใจว่า ประสบการณ์ของผู้เขียนคงจะคล้ายคลึงกับประสบการณ์ของผู้คนทั่วไปที่ได้รับข่าวสารที่เกี่ยวกับการพัฒนา สิ่งแวดล้อมและผู้หญิงที่ทยอยมากระทบฝั่งความนึกคิดเป็นระลอก ข่าวสารระลอกแรกเป็นแนวคิดของการพัฒนากระแสหลักที่มีรายชื่อของบุคคลเช่น Rostow Marshall Plan อันปรากฏอย่างแพร่หลายอยู่ในตำราด้านเศรษฐศาสตร์การพัฒนาในช่วงทศวรรษ 1970 ในข่าวสารระลอกแรกนี้จะร่ายยาวถึงคุณวิเศษต่างๆของการพัฒนา เช่น จะนำมาซึ่ง “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ” และต่อจากนั้น สูตรสำเร็จ “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ก็จะติดตามมา

ในชั้นต่อมา ผู้เขียนก็เริ่มรู้จักชื่อเสียงเรียงนามของนักวิชาการกระแสด้านการพัฒนา โดยเฉพาะที่มาจากลาตินอเมริกา เช่น G.Frank เจ้าของคำขวัญ “การพัฒนาความด้อยพัฒนา” และอีกหลายๆท่านที่เสนอแนวคิด “การพัฒนาของโลกตะวันตกนั้น ก็คือวิธีการล่าอาณานิคมยุคใหม่ในศตวรรษที่ 20 นั่นเอง และหากสังเกตให้ใกล้ชิดสักเล็กน้อย ก็จะพบว่า ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายเปิดเกมรุกหรือรับ ล้วนแล้วแต่เป็นนักวิชาการสายบुरुขทั้งสิ้น

ต้องรออีกนานเหมือนกันกว่าที่จะได้มาอ่านทัศนะของนักวิชาการสายสตรี เช่น Maria Mies หรือ Vandana Shiva ที่นำเสนอการวิเคราะห์เรื่องการพัฒนาและสตรี จนกระทั่งมาถึงเสียงระลอกสุดท้ายที่ผู้เขียนเพิ่งได้ยินแบบเสียงดังฟังชัดในช่วงเวลาใกล้การประชุมสตรีโลกครั้งที่ 4 ที่กรุงปักกิ่งเมื่อ 3-4 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นเสียงของผู้หญิงระดับรากหญ้า เช่น เสียงของฟี่สอิ่ง ไถวลิษฐ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้

แม้ว่าเสียงของกลุ่มผู้หญิงเช่นฟี่สอิ่งจะมาดั่งเป็นระลอกสุดท้าย แต่ก็มิได้หมายความว่าเสียงนี้จะมีความสำคัญควรค่าแก่การรับฟังน้อยที่สุด แม้ว่าถ้อยคำที่เล่าขานเรื่องราวการพัฒนาและสิ่งแวดล้อมของเธอจะเรียบง่าย ไม่มีความอลังการทางวิชาการ ไม่กว้างขวางครอบคลุมขอบเขตมหภาค เพราะเป็นเพียงประสบการณ์ชีวิตของชุมชนที่มีเพียง 2-300 ครอบครัว แต่ผู้เขียนแน่ใจว่า กระแสเสียงสุดท้ายนี้มีสัจธรรมบรรจุอยู่ไม่น้อยกว่าและอาจจะมากกว่าเสียงอื่นๆที่เดินทางมาล่วงหน้าก่อนนั้น ทั้งนี้ เพราะรอบนี้ คนอย่างฟี่สอิ่งนั้น ก็คือ “เป่า”(หมาย)แบบตัวจริงเสียงจริงที่การพัฒนาถาโถมเข้าใส่ที่ได้มาให้การแบบ “เจ้าของเรื่องมาเอง” และแม้ว่าอาจจะมีคนหลายคนท้วงติงว่า เรื่องแบบก็เป็นเรื่องแบบเก่าๆที่มาแล้วใหม่เท่านั้น แต่หากขยับเข้าไปสังเกตในระยะกระชั้นชิดแล้ว เราก็จะพบว่า เรื่องเก่าๆที่นำมาเล่าใหม่ครั้งนี้ มีหยดเลือด หยาดเหงื่อ และคราบน้ำตาของผู้เล่าติดมากับเรื่องที่เล่าด้วย

2. จากความทรงจำของสตรี

ก่อนที่จะเข้าถึงเรื่องราวที่ได้รับฟัง ผู้เขียนมีความสะดวกใจเป็นเบื้องต้นในวิธีการได้เรื่องราวมาจากข้อเขียนเรื่อง “แม่หญิงป่าไม้...” ซึ่งแม้เมื่ออ่านเนื้อหาใจความแล้ว จะพบว่า เป็นเรื่องราวที่แยกแยะเป็นหัวข้ออย่างดี ปะติดปะต่อเป็นเรื่องเป็นราว แต่ทว่าเมื่อพลิกไปดูเบื้องหลังการถ่ายทำแล้ว ก็พบว่า เรื่องที่เล่านี้ เกิดมาจากการสัมภาษณ์ฟี่สอิ่งเจ้าของเรื่องไม่ต่ำกว่า 6-7 ครั้ง

และจากประสบการณ์ตรงของผู้เขียนเองที่เคยสัมผัสกับการสัมภาษณ์ชาวบ้านและประจักษ์ว่า วิธีการเล่าเรื่องของชาวบ้านโดยเฉพาะผู้หญิงชาวบ้านนั้น ไม่ได้สรุปรวมอย่างชัดเจนเช่นว่า “ มี 3 ปัจจัย และ 4 แนวทาง” เป็นต้น เพราะฉะนั้น กว่าที่จะออกมาเป็นหัวข้อย่อยๆ ให้ง่ายต่อการอ่าน เช่นนี้ คงต้องผ่านการทำการบ้านอย่างหนักหน่วงของอ.สินีทธิ์ ลิขธิรักษ์ ผู้เรียบเรียง อย่างไรก็ตาม การทำการบ้านครั้งนี้มิใช่การสูญเปล่าแต่อย่างใด เพราะบทสัมภาษณ์ดังกล่าวมีคุณูปการอยู่หลายสถาน

คุณูปการข้อแรกนั้น ก็คือ คุณค่าที่ได้เกริ่นถึงมาบ้างแล้ว กล่าวคือ ตามปกติ เมื่ออ่านรายงานเกี่ยวกับปัญหาทรัพยากรป่าไม้ของไทย ก็มักจะมีตัวเลขในเชิงปริมาณว่า จำนวนป่าไม้ลดลงเหลือเท่าไรแล้ว โดยผู้ที่เก็บรวบรวมข้อมูลนั้น มักจะเป็นคนจากวงนอกที่เข้าไปบันทึก แต่ในบทสัมภาษณ์ที่สี่ชิ้นนี้ เรื่องราวที่เล่าจะให้ข้อมูลในเชิงคุณภาพว่า เมื่อไม้จากป่ามาถูกชักลากออกไปนั้น ชีวิตของผู้หญิงที่หาอยู่หากินอยู่กับ “ ป่า : ตูกับข้าวของชาวบ้าน” ได้ถูกชักลากติดไม้ออกไปได้อย่างไร ข้อมูลเหล่านั้นล้วนมาจาก “ ผู้ที่เห็นมากับตาของตัวเอง” ซึ่งในแง่มุมมองของคุณค่าของข้อมูลแล้ว ถือได้ว่า เป็นข้อมูลเบื้องต้นที่วิเศษยิ่งจากคนวงใน

และแม้ว่า ตัวเลขการสำรวจวิจัยเรื่องการสูญเสียที่ดินทำกินจะให้ข้อมูลที่ถูกต้องเพียงใดก็ตาม แต่ข้อจำกัดของตัวเลขเหล่านั้นก็คือ ไม่ว่าจะเป็เลขตัวใด ก็ไม่อาจจะแสดง อารมณ์ ความรู้สึกน่านับปการที่ชาวชนบทมีปฏิกิริยาต่อแผนการพัฒนาของรัฐที่นำมาสู่ปัญหาการสูญเสียที่ดินทำกินได้ดีเท่ากับข้อมูลจากความทรงจำของชุมชนที่บันทึกอยู่ในห้วงความทรงจำของชาวบ้านเช่นที่สี่ชิ้นได้ ปฏิกิริยาของชาวบ้านโคกสมบูรณ์เมื่อเจ้าหน้าที่รัฐมาแจ้งข่าวเรื่องโครงการ คจก. ที่กลายมาเป็นการห้ามชาวบ้านไปทำกินในที่ดินของตัวเองนั้นก็คือ “ ชาวบ้านก็มาที่บ้านทั้งหมด คุดกันไม่เป็นอันกินข้าวกินปลา ผู้คนมาร้องให้ที่บ้าน นำสงสารที่ผู้ชายที่มาร้องให้... กูไม่มีนา ไม่มีที่ทำกินต่อไปนี้ กูจะอยู่อย่างไร กินอะไร จะเอาเงินที่ไหนซื้อข้าวกิน ... “ ข้อมูลแบบนี้ คงยากที่โทรทัศน์ช่องไหนจะเข้าไปบันทึกเหตุการณ์ได้ทันทั่วทั้ง

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในหลายต่อหลายแห่งที่สี่ชิ้นให้สัมภาษณ์ จะมีประโยคเช่นว่า “ รู้สึกเจ็บใจเหลือเกินที่ถูกหลอกหลวง” โดยพูดอยู่อย่างซ้ำ ๆ ซาก ๆ โดยที่ตามปกติแล้ว เรื่องการหลอกหลวงผู้หญิงชาวบ้านนั้น พวกเราอาจจะคุ้นเคยกับเรื่องประเภทรักโรแมนซ์แบบสาวเครือฟ้าที่ถูกร้อยตรีพร้อมหลอกอย่างเจ็บช้ำระกำใจ หรือไม่ก็สาวบัวบานที่ตัดสินใจกระโดดหน้าผาฆ่าตัวตาย แต่จากข้อมูลของสี่ชิ้นทำให้ทราบว่า การหลอกหลวงที่หนักหนาสาหัสกว่าการหลอกหลวงเรื่องความรัก ก็คือการหลอกหลวงด้านเศรษฐกิจและการเมืองที่กลไกรัฐระดับต่าง ๆกระทำต่อชาวบ้าน อ่านเหตุการณ์ที่สี่ชิ้นและชาวบ้านต้องประสบแล้ว ทำให้ซาบซึ้งกับคำขอร้องของชาวบ้านที่ว่า “ ขอให้รัฐจริงใจและจริงจังกับประชาชนหน่อย” ประโยคดังกล่าวมิใช่สโลแกนหรูๆเอาไวปิดท้ายข้อเรียกร้องของชาวบ้านเท่านั้น หากแต่เป็นถ้อยคำที่แสดงถึงความสลดสิ้นต่อความหลอกหลวงที่ซ้ำซากครั้งแล้วครั้งเล่า

และจากคำให้การของสี่ชิ้นได้ช่วยแต่งเติมหน้าบันทึกประวัติศาสตร์การพัฒนาของไทยที่ยังขาดหายไปเป็นแถบ ๆ ว่า เมื่อแผนพัฒนาประเทศที่ถูกกลั่นจากสมองของธนาคารโลกแล้วไหลผ่านเข้าสู่สภาพพัฒนาฯของไทย แล้วไหลเรื่อยไปตามช่องของระบบข้าราชการ จากผู้ว่าราชการฯดิ่งลง

สู่ผู้ใหญ่บ้านนั้น ปฏิกริยาของชาวบ้านผู้อยู่ระดับล่างสุดของสังคมไทยมีกระแสความนึกคิดอยู่ที่ กระแสต่อความแปลกใหม่ดังกล่าว แน่แน่นอนว่า คงจะมีชาวบ้านจำนวนไม่น้อยที่เห็นคล้ายตาม อุดมการณ์ของรัฐ อันอาจจะเนื่องมาจากการทำงานอย่างได้ผลของบรรดากลไกทางอุดมการณ์ ของเช่น วิทยุที่รอกหูให้ชาวบ้านเอาพันธชำระเก่าไปแลกพันธชำระใหม่ หรือเห็นว่า การดำข้าวกิน เองเป็นเรื่องล้าสมัยตามที่วิทยุล้อเลียน รวมทั้งขายควายเนื้อเพื่อเอาไปซื้อควายเหล็กด้วยความเชื่อ ใจในคำแนะนำของ “คนของหลวง” เช่น เกษตรตำบล แต่ในเวลาเดียวกัน พี่สอิ่งก็ให้ข้อมูลว่า มี ผู้คนอีกจำนวนไม่น้อยที่ยังมีนงกับความคิดแปลกใหม่ดังกล่าว และยังมีแนวคิดที่ต่อต้านการ พัฒนาการแสหลักที่ปรากฏออกมาในการทำนายพยากรณ์อนาคตอันเลวร้ายของชุมชนหากเดินไป ตามเส้นทางที่รัฐลิขิตมาให้ และเสนอให้ชุมชนมีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง พออยู่พอกิน มาบัดนี้ เมื่อสังคมไทยได้เกิดหูดตาแจ่มใส(ท่ามกลางการพังทลายของชุมชนชนบท)และขานรับแนวคิด เล็ก ๆ เรื่องเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ผู้เขียนเพียงแต่ขอใจว่า ชนบทของไทยยังจะหลงเหลือ “ ตน เอง” เอาไว้ให้พึ่งละหรือ ??

ข้อข้องใจของผู้เขียนอาจจะได้รับการเฉลยด้วยการลองไปพลิกดูหน้าประวัติศาสตร์ ความทรงจำของชุมชนอีกหลายพันหลายหมื่นแห่งที่จัดเก็บวิธีการพึ่งตนเองเอาไว้เสมือนต้นไม้ ของหมู่บ้านที่เก็บบันทึกอายุของหมู่บ้านเอาไว้ในวงปีของมันกระนั้น

3. จากต้นสายสู่ปลายเหตุ

เนื่องจากอุดมการณ์ แนวคิดและการปฏิบัติเรื่องการพัฒนาได้แพร่กระจายพิชร้ายเข้าสู่ สังคมไทยมานานนับได้ 3-4 ทศวรรษแล้ว จนกระทั่งพิชร้ายแผ่สร้านเข้าสู่กระแสโลหิตในช่วงยุค สมัย “ ต้มยำกุ้ง crisis” และ “ พิช IMF” บทความในหนังสือเล่มที่จะได้อ่านต่อไปนี้ จึงอาจถือ ได้ว่า เป็นยาถอนพิษขนานหนึ่ง ในตำรับยานี้ มีตัวยายอยู่ 2 ขนาน คือ ขนานแรกจะถอนพิษ อุดมการณ์และความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาและสิ่งแวดล้อม และขนานที่สองจะถอนพิษ เป็นพิเศษสำหรับเรื่องผู้หญิงกับประเด็นที่ได้กล่าวมาแล้ว

หากบทความเรื่อง “ สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาในสายตาผู้หญิง” เป็นเสมือน “ ต้น สาย” ที่แสดงให้เห็นภาพกว้างของแนวคิดเรื่องการพัฒนาและผลกระทบที่มีต่อเรื่องสิ่งแวดล้อม บทความเรื่อง “ แม่หญิงป่าไม้” ก็คงเป็นประดุจการตามไปดูที่สุดสายของปลายกระแสธารแห่ง การพัฒนาดังกล่าวว่าได้เกิดอะไรขึ้นบ้าง

จากฉากหน้าของข้อเสนออันดูดีของ Rostow ที่หวังจะยกระดับประเทศด้อยพัฒนาให้ไต่ บันไดดาราขึ้นไปทีละขั้น แต่ทว่าในภาคปฏิบัติ ผลของการพัฒนาดังกล่าวกลับตีบส่งชาวบ้าน ชนบทให้ตกจากขั้นบันไดแห่งวิถีชีวิตที่พึ่งตนเองที่กำลังยืนอยู่ เมื่อระบบทุนนิยมเอื้อมมือไปแย่งชิงไม้ออกจากป่าอย่างชอบธรรมด้วยระบบสัมปทาน พี่สอิ่งและผู้หญิงชนบทคนอื่น ๆ ก็ถูกขโมยตัว กับข้าวไปต่อหน้าต่อตา และเมื่อระบบทุนนิยมเล่นเกมแรงขึ้นถึงขนาดเอาแผ่นดินที่ชีวิตชาวชนบท ยืนอยู่ไป ชาวชนบทไทยก็ไม่เพียงแต่ถูกผลักจากขั้นบันไดของ Rostow เท่านั้น หากแต่ถูกผลักตก จากผืนแผ่นดินไทยเลยทีเดียว

2. วิเคราะห์ผลกระทบ

หลังจากอ่านบทความทั้งสองแล้ว ผู้เขียนก็เข้าใจเลยว่า ทำไมชาวชนบทโดยเฉพาะ ผู้หญิงจึงรู้สึกแปลกหน้า หมางเมิน จนถึงขั้นเกลียดชังบรรดาสถาบันต่าง ๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็น เจ้าหน้าที่รัฐ อกส. ตำรวจ ทหาร นายอำเภอ รมต. ฯลฯ ทั้ง ๆ ที่บรรดาสถาบันเหล่านี้ควรจะเป็น ชูชีพพยุขะชีวิตชาวบ้าน แต่เกือบทุกสถาบันต่างทำตัวเป็นปฏิปักษ์ ในขณะที่ความเจริญสมัยใหม่ทุกอย่างต่างช่วยกันรุมกินโต๊ะชีวิตเล็ก ๆ ของคนธรรมดาสามัญที่มีความต้องการดำรงชีวิตอยู่เพียง ระดับรากหญ้าให้ແລກกระจุย

เรื่องเล่าของพี่สอื่งบอกเราให้รู้ว่า ในยุคก่อนหน้าที่การพัฒนาจะไหลผ่านเข้าสู่ชุมชนนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสตรีกับทรัพยากรเช่นป่าไม้ นั้น อาจจะมีเพียงแค่รู้จักใช้ป่าอย่างยั่งยืนให้ มีใช้ต่อไปได้ยาวนานก็เพียงพอแล้ว ในขั้นต่อมา เมื่อระบบทุนนิยมเข้าไปแย่งชิงพรากป่าไม้ ออกมาจากมือชาวบ้าน ผู้หญิงเช่นพี่สอื่งก็ยังคงคิดไม่ถึงว่า อำนาจทำลายล้างของระบบทุนนี้จะรุนแรงและ อำมหิตได้ถึงระดับใด และอาจจะเนื่องมาจากความสมบูรณ์ของป่าไม้ที่ผู้เขียนเองเคยได้ยินคน เฒ่าคนแก่ในภาคเหนือหลายคนบอกว่า ไม่เชื่อสายตาตัวเองเลยว่า จะเห็นป่าทั้งป่าราบเป็นหน้า กลองในชั่วชีวิตของตน พี่สอื่งและชาวบ้านบางคนก็เคยเชื่อเช่นนั้น ปฏิกริยาของชาวบ้านจึงยังคง สงบนิ่งอยู่ แต่ทว่าเมื่อรัฐทุนนิยมพัฒนาไปถึงขั้นชักลากเอาปัจจัยค่าชีวิตของชาวบ้านเช่นที่ดิน ออกไป ชาวชนบทไทยก็ถึงซึ่งอาการหลังชนฝา และต้องหันหน้ามาต่อสู้กับอำนาจรัฐอย่างผู้ที่ไม่มี อะไรจะสูญเสียแล้ว

ในขณะที่หน้าบันทึกประวัติศาสตร์ไทยมีเรื่องราวเกี่ยวกับการกระทำและความนึกคิด ของคนชั้นล่างอยู่น้อยมากแล้วนั้น ยิ่งถ้าเป็นประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับผู้หญิงชั้นล่างแล้วก็จะยิ่งมี น้อยเข้าไปใหญ่ และถ้ายังเป็นเรื่องของผู้หญิงชั้นล่างที่เข้ามาพัวพันกับเรื่องการเมืองแล้ว แทบจะเรียกได้ว่า เป็นหน้ากระดาษที่ว่างเปล่าทีเดียว ดังนั้น บทสัมภาษณ์พี่สอื่งจึงเป็นเสมือน หยอดน้ำในทะเลทรายที่บอกเล่าถึงเรื่องราวที่เกี่ยวกับการบ้านการเมืองของกลุ่มสตรีระดับรากหญ้า นับตั้งแต่ภาคแรกที่แสดงปัญหาที่พวกเธอต้องประสบจากระบบเศรษฐกิจการเมืองไปจนกระทั่ง ถึงภาคสวรรค์ที่เล่าถึงการลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อกำหนดชะตาชีวิตสาธารณะของพวกเธอเอง

และในระหว่างบรรทัดของบันทึกประวัติศาสตร์การต่อสู้ของพี่สอื่งนั้น ผู้เขียนก็ได้พบ เห็นข้อมูลที่มีตัวยาใช้ถอนพิษเรื่อง “ ความโง่ ความฉลาด ” ของชาวบ้านได้อย่างชัดเจน เนื่องจากการเข้ามาของอุดมการณ์การพัฒนานั้น ได้ปิดฉาก “ โง่ จน เจ็บ ” ให้กับชาวบ้านในชนบทโดย ถือเป็นข้ออ้างว่า คุณลักษณะทั้ง 3 ประการนี้แหละเป็นสาเหตุหลักของความด้อยพัฒนาที่หมอมัธ ิแผนพัฒนาจะต้องขับไล่ออกไปให้พ้น ดังนั้น เมื่อใดชาวบ้านที่ “ ยากจน ” ทางการเงิน(ตามคำ นิยามของแผนพัฒนา)เมื่อนั้น ชาวบ้านก็จะยากจนทางสติปัญญาตามไปด้วยโดยอัตโนมัติ และใน กลุ่มผู้คนที่โง่เขลานั้น ผู้หญิงชนบทยากจนจะเป็นกลุ่ม “ คนที่โง่ที่สุด ” ขอบเขตของความโง่เขลานั้น กินอาณาเขตกว้างขวางครอบคลุมไปหมดเสียทุกเรื่อง แม้แต่เรื่องการเมืองชีวิตอยู่และการจัดการกับ ธรรมชาติแวดล้อม

บทสัมภาษณ์ของพี่สอื่งสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า บ้ายยันต์ “ โง่ จน เจ็บ ” ของ อุดมการณ์การพัฒนานั้นให้ภาพที่บิดเบี้ยวไปจากความเป็นจริงแบบหน้ามือเป็นหลังมือ เพราะ ชาวบ้านที่มีชีวิตอยู่กับธรรมชาตินั้น เขามีภูมิปัญญาที่จะจัดการกับธรรมชาติแวดล้อมได้อย่างดี

และมีชีวิตรอดมาอย่างยาวนานก่อนหน้าที่แผนพัฒนาจะก่อตัวเป็นวันขึ้นมาเสียอีก ฉะนั้น ชาวบ้านไทยจึงไม่ได้โง่ที่จะรักษาป่าและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อย่างแน่นอน แต่หากจะมีรายการโง่เง่าเกิดขึ้นมาบ้าง ชาวบ้านไทยก็ดูเหมือนจะเสียค่าโง่ให้แก่รัฐบาลไทยเสียมากกว่า

ส่วนผู้หญิงชนบทที่ถูกมองว่าอยู่แถวหลังสุดของกลุ่มคนโง่นั้น ในสายตาของคนส่วนใหญ่มักจะมองว่าพวกเธอไม่มีความรู้อะไรเลยติดตัวเพราะไม่ได้เรียนหนังสือหน้าตา (อันที่จริงโรงเรียนเป็นส่วนเล็กๆที่เล็กมากของการให้ความรู้สำคัญ ๆ แก่การเอาชีวิตรอด) สายตาเช่นนี้ บางทีก็ไม่ยกเว้นแม้แต่ดวงตาของขบวนการสิทธิสตรีด้วยกัน แต่หลังจากอ่านบทสัมภาษณ์พีสอิ่งจบไปแล้ว ผู้เขียนก็ได้ข้อสรุปให้กับตัวเองอย่างมั่นใจว่า ผู้หญิงชนบทนั้นก็คงเหมือนผู้หญิงในเมืองจากทุกชนชั้น กล่าวคือ ยังโง่เขลาอยู่ในบางเรื่อง พร้อมกันนั้น ก็เฉลียวฉลาดในบางเรื่องเช่นกัน ผู้หญิงชนบทนั้นเฉลียวฉลาดอยู่แล้วในเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อมตามกลไกธรรมชาติ ภูมิความรู้ในเรื่องนี้ของพวกเธอมีอยู่อย่างเหลือกิน และมีอยู่อย่างที่น่าอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสตรีจากชนชั้นอื่นที่มีการศึกษาดีเทียบพวกเธอไม่ติดฝุ่น แต่สิ่งที่พวกเธอยังขาดประสบการณ์และบทเรียนอยู่ก็คือความรู้ในเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อมด้วยกลไกทางเศรษฐกิจและการเมือง แต่แม้ไม่รู้เมื่อวานขึ้นนี้ แต่เมื่อมาถึงวันนี้ พีสอิ่งและญาติพี่น้องของเธอก็ได้สอบเข้าเรียนในโรงเรียนการเมืองโดยได้ตำแหน่งตั้งแต่ชั้นเรียนระดับเข้าพบกำนันนายอำเภอมาจนถึงชั้นได้พบรัฐมนตรี ผลลัพธ์การสอบได้สอบตกของพวกเธอมีสิ่งที่ยิ่งกว่าคะแนนเป็นเดิมพันคือ “ มีชีวิตวางเป็นเดิมพัน” เลยทีเดียว

4. ยาดอนพิษเรื่องความนึกคิดที่เกี่ยวกับผู้หญิง

ในฐานะที่ผู้เขียนเป็นผู้หญิง เมื่ออ่านบทสัมภาษณ์พีสอิ่งแล้ว ความรู้สึกอย่างหนึ่งที่พุ่งขึ้นมาอยู่ตลอดเวลาก็คือ ความรู้สึกเข้าใจไปกับการทำสงครามต่อสู้ชีวิตกับอำนาจรัฐของตัวเองคือพีสอิ่ง และหลังจากที่อ่านจบแล้ว ก็คิดว่า จำเป็นต้องเอาอย่างลบลบความเชื่อหลายๆอย่างเกี่ยวกับผู้หญิงทิ้งไปได้แล้ว เช่น ความเชื่อที่ว่า ผู้หญิงซื่อสัตย์ อ่อนแอ ซักแล้วไม่กล้าต่อสู้ เป็นต้น

แน่นอนว่า เมื่อสงครามแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชาวบ้านกับรัฐปะทุขึ้นนั้น ในชั้นประเดิมเริ่มแรก ชาวบ้านผู้ชายยังคงเป็นแถวหน้าของการต่อสู้ โดยที่ผู้หญิงยังคงมีสำนึกแบบกล้า ๆ กลัว ๆ ติดอยู่ตามลักษณะการหล่อหลอมทางวัฒนธรรม แต่ถึงอย่างไรก็ตามผู้หญิงก็ยังคงเป็นกำแพงแนวหลังที่ไว้ใจได้อยู่เสมอ และแม้ว่า ในยุคแรก ผู้หญิงอาจจะลุกขึ้นมาต่อสู้ด้วยสำนึกที่ว่า “ ถึงอ่อนหัดก็จักสู้ดูสักหน” (เช่นการขึ้นเวทีปราศรัยครั้งแรกด้วยขาที่สั่นพ้อ ๆ) แต่ในที่สุดท้าย พีสอิ่งก็กลายมาเป็นนักต่อสู้ที่มั่นใจในการต่อสู้ของตน ความมั่นใจนี้เกิดมาจากทั้งชัยชนะที่ค่อย ๆ สั่งสมมา ทั้งจากความเข้าใจว่า การต่อสู้เพื่อการเอาชีวิตรอดนั้น เป็นการต่อสู้ที่ชอบธรรมและถูกต้องตามหลักศีลธรรมซึ่งได้แปรมาเป็นบุญบารมีปกป้องตนเองให้ปลอดภัย

และเมื่อผู้หญิงเข้าร่วมการต่อสู้แล้ว เธอไม่จำเป็นต้องมีฐานะเป็นเพียงไพร่ราบทหารเลวเท่านั้น เพราะผู้หญิงบางคนเช่นพีสอิ่งนั้นมีคุณสมบัติที่ครบถ้วนเพียงพอที่จะเป็นผู้นำการต่อสู้ได้ ไม่ว่าจะเป็นความกล้าหาญเมื่ออันตรายมาอยู่เฉพาะหน้า ลักษณะความอดทนต่อการต่อสู้ที่ยืดเยื้อยาวนาน ความมีสติรู้ตัวที่มาจากการทำเพ็ญศีลสมาธิตามหลักพุทธศาสนา และแม้ผู้เขียนจะมั่นใจว่า พีสอิ่งคงจะไม่เคยอ่านตำราพิชัยยุทธสงครามเรื่อง “ สามก๊ก” มาถึง 3 รอบจนกระทั่งกลายเป็น

เป็นขงเบ้งนักวางแผนที่เยี่ยมยุทธเช่น ผบทบ.ของกองทัพไทย แต่ผู้เขียนก็รู้สึกว่ พี่สอิ่งนั้นไม่จำเป็นต้องอ่าน “สามก๊ก”ก็เพราะเธอเป็น “ผู้เขียน”ตำราพิชัยยุทธนั้นด้วยตนเอง ผู้อ่านจะได้พบกับความสามารถในการพลิกแพลงใช้อาวุธทุกอย่างที่มีอยู่ในมือ ไม่ว่าจะเป็นการชิงไหวชิงพริบ ทั้งการเจรจาแบบสันติและการตอบโต้แบบมาไม้ไหนก็ไปไม้นั้น ฯลฯ ของนักต่อสู้หญิงท่านนี้ และนอกจากบทบาทของวีรสตรีแล้ว ก็เจอกับสงครามทั่ว ๆ ไปที่เรามักจะสัมผัสกับการเสียสละเพื่อส่วนรวมของคนตัวเล็กตัวน้อย เช่น แม่เต่าที่อาสาเป็นกองหน้ากล้าตายอย่างแสนจะน่าประทับใจ เป็นต้น

5. สำหรับผู้หญิงต้องมีเกราะสองชั้น

ตามธรรมดา เมื่อประชาชนระดับรากหญ้าลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อทวงสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปนั้น พวกเขา ก็มักจะต้องเผชิญกับความยากลำบากและเดือดร้อนมากกว่าเมื่อครั้งที่ยอมจำนน แต่หากผู้ที่กล้าโง่หัวขึ้นมาเป็นผู้หญิงที่เคยเป็น “คนที่ไม่ม่ปากมีเสียง” ด้วยแล้ว ความเดือดร้อนนั้นก็ยิ่งเพิ่มขึ้นหลายเท่าทวีคูณ เพราะนอกจากเครื่องมือทำลายล้างที่ทั้งประชาชนชายหญิงจะได้รับ การตอบโต้จากความกระต้างกระเดื่องหรือขัดขืนคำสั่งของทางราชการอย่างถ้วนหน้าเสมอภาคทางเพศแล้ว ผู้หญิงยังมักจะได้รับอันตรายจากอาวุธที่ออกแบบมาเป็นพิเศษสำหรับผู้หญิงโดยเฉพาะ เช่นที่พี่สอิ่งได้พรรณาให้ฟัง อย่างเบา ๆ ก็เช่น การละเมิดทางเพศด้วยวาจา และอย่างหนักหนาสาหัสก็เช่นการข่มขืน

บทเรียนของพี่สอิ่งคงช่วยเตรียมความคิดของผู้หญิงอีกจำนวนไม่น้อยที่จะก้าวขึ้นมาบนเวทีการต่อสู้ว่า เราคงต้องเตรียมเกราะป้องกันเอาไว้ถึง 2 จังหวะเพราะสงครามครั้งนี้เป็นสงครามสองชั้น ในชั้นแรกเป็นสงครามแย่งชิงทรัพยากรระหว่างรัฐและทุนกับฝ่ายชาวบ้าน และชั้นที่สองเป็นสงครามระหว่างเพศ ผู้หญิงจึงต้องพร้อมที่จะถูกโจมตีจากฝ่ายตรงข้ามในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง ในฐานะชาวบ้านคนหนึ่ง และแถมท้ายด้วยในฐานะผู้หญิงคนหนึ่ง

ในขณะที่สงครามแย่งชิงทรัพยากรนั้น ฝ่ายของมิตรและศัตรูนั้นค่อนข้างจะแบ่งแยกได้อย่างชัดเจน แต่ทว่าในสงครามระหว่างเพศนั้น เส้นกั้นระหว่าง “ฝ่ายเรา” และ “ฝ่ายเขา” นั้น กลับคลุมเครือ ทั้งนี้เพราะสารพิษในเรื่องบทบาทหญิงชาย (Gender) นั้น ไม่เพียงแต่ตกค้างอยู่ในหมู่ “พวกเขา” เท่านั้น หากแต่ยังหลงเหลืออยู่ในหมู่ของ “พวกเรา” ด้วย ดังที่พี่สอิ่งเล่าให้ฟังว่า ในหมู่ชาวบ้านกันเอง เวลาที่มีประชุม ก็จะให้แต่ผู้ชายเท่านั้นที่เป็นฝ่ายพูดแสดงความคิดเห็น ผู้หญิงไม่ค่อยมีโอกาสได้แสดงทัศนะ หรือแม้แต่ในหมู่เอ็นจีโอที่ใส่แว่นส่องหาคักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ก็ใส่แว่นเอาไว้ด้วยว่า เป็น “ภูมิปัญญาของท้องถิ่น(ของผู้ชาย)เท่านั้น ในสงครามระหว่างเพศนี้จึงเท่ากับผู้หญิงเราต้องเปิดแนวรบหลาย ๆ ด้านพร้อมกัน

มิติเรื่องสงครามระหว่างเพศที่ดำเนินควบคู่ไปกับสงครามอื่น ๆ ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้นับว่าเป็นเรื่องราวที่หาอ่านได้ยากในประวัติศาสตร์การต่อสู้ของประชาชนเท่าที่เคยเล่าขานกันมา และในทัศนะของพี่สอิ่งได้นำเสนอแผนกลยุทธ์ว่า จำเป็นต้องเผด็จศึกสงครามระหว่างเพศในหมู่พวกเราตนเองเสียก่อน โดยพี่สอิ่งเสนอให้ผู้ชายฝ่ายเราสวมแว่นที่มีเลนส์ซึ่งมองผู้หญิงในแบบจอกว้างที่มากไปกว่าการเป็นเพียงคู่นอน คนทำกับข้าว หรือคนเลี้ยงลูกเท่านั้น นอกจากนั้น จาก

ประวัติชีวิตของพีสอึ้งยังสาธิตให้เห็นเป็นตัวอย่างว่า หาก “ตาเผ่าอยู่เอือน”(สามี)ไม่ทำตัวเป็นภาระเครื่องหลังที่หนักอึ้ง แต่ได้หันมาเล่นบทบาทเป็นกองหลังสนับสนุนแล้ว ด้วยเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยนี้เท่านั้น การเข้าร่วมสงครามของผู้หญิงจึงจะเป็นไปได้อย่างดีและเป็นหลักประกันชัยชนะของส่วนรวม

6. เหล็กแกร่งเกิดจากการตีท่ามกลางแบ่หลอมร้อน

ผู้เขียนเคยดูหนังฝรั่งเรื่อง “บัญญัติสิบประการ” ที่พระเอกชาวยิวซึ่งเคยเป็นลูกเลี้ยงของข้าหลวงโรมันกลับใจไปเข้าข้างพวกยิวและต้องกลายเป็นทาสแบบชาวยิว การเป็นทาสนั้นต้องมีโชตรวนที่ล่ามขาซึ่งเวลาเดินในดินโคลนจะยากลำบากมาก อย่างไรก็ตาม พระเอกก็ได้พูดว่า “ดินโคลนและโชตรวนนั้นมีประโยชน์อย่างยิ่งเพราะทำให้ข้อเท้าแข็งแกร่งขึ้น” ฉันทิดก็ฉันทัน การทบทวนประวัติชีวิตของพีสอึ้งซึ่งเป็นภาพตัวแทนของประวัติศาสตร์ของขบวนการต่อสู้ของชาวบ้านรวมทั้งผู้หญิงในชนบท ก็ได้แสดงให้เห็นทั้งแง่มุมที่ “ยากลำบาก” แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็ได้แสดงให้เห็นถึง “ข้อเท้าที่แข็งแกร่งขึ้น”

ในแง่มุมของความยากลำบากนั้น พีสอึ้งเล่าอย่างจริงจังว่า ลำพังแค่มีบทบาทเป็นผู้หญิงชนบทที่ต้องหาอยู่หากินทั้งเพื่อตัวเองและครอบครัวนั้น ก็เหนื่อยสายตัวแทบจะขาดแล้ว เมื่อต้องมาเพิ่มบทบาทใหม่ๆ เช่นบำเพ็ญตนเป็นชายุทธประมอื่กับอำนาจรัฐระดับต่างๆ ต้องเพิ่มกิจกรรมใหม่ๆ เช่น ยื่นหนังสือร้องเรียน ขึ้นปราศรัยบนเวที เดินทางออกจากหมู่บ้านมาเผชิญหน้ากับทหาร-ตำรวจ ฯลฯ ก็ยิ่งเหน็ดเหนื่อยจนแทบสุดจะหาถ้อยคำมาพรรณนา และยิ่งต้องก้าวขึ้นสู่ที่สูงเป็นที่ฟังฟังให้แก่ผู้อื่น ก็ยังมีรายการ “คุณขอมมา” เรียกร้องต้องการมากยิ่งขึ้น แต่เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์นั้น มีความอ่อนล้าเหน็ดเหนื่อยเป็นคุณสมบัติสำคัญ ดังนั้น บางครั้งพีสอึ้งเองจึงเกิดความรู้สึกเกียจคร้าน ไม่อยากจะทำปฏิบัติภารกิจ ความรู้สึกดังกล่าวเป็นประดุจการทดสอบความแข็งแกร่งทั้งทางร่างกายและจิตใจของนักต่อสู้ทุกคนว่า จะเป็นแท่งเหล็กกล้าที่ทนทานต่อการถูกหล่อหลอมด้วยไฟและถูกตีด้วยค้อนไหวหรือไม้ หรือจะหักสะบั้นไประหว่างทาง หากนักต่อสู้คนใดผ่านการทดสอบขั้นนี้มาได้ พวกเขา ก็จะกลายมาเป็นอาวุธดาบชั้นดี ในกรณีของพีสอึ้งนั้นได้พิสูจน์แล้วว่า เหล็กที่มีสายพันธัสตรีนั้นก็เป็นเหล็กกล้าน้ำพิฆาตหนึ่งเช่นกัน

และแม้ว่าการต่อสู้จะเจ็บปวดและเหน็ดเหนื่อย แต่ผู้ที่ต่อสู้ก็จะได้ “ข้อเท้าที่แข็งแกร่ง” มาเป็นรางวัล การต่อสู้ของพีสอึ้งนั้น นอกจากจะได้ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมมองเห็นจับต้องได้ เช่น ได้มีสิทธิทำกินในที่ดินที่บรรพบุรุษหักร้างถางพงมาแล้ว ผลลัพธ์ที่สำคัญประการหนึ่งก็คือความแข็งแกร่งทางด้านความคิดความเข้าใจ ดังที่ให้สัมภาษณ์ว่า ยิ่งต่อสู้ไป รอยหยักในสมองก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น เพราะได้บรรลุความเข้าใจที่ว่า “สิ่งแวดล้อม ประชาธิปไตย ฯลฯ “ นั่นคืออะไร และหากแผนพัฒนาฉบับที่ 8 พูดยถึงการพัฒนาคนแล้ว ผู้เขียนก็มีความเห็นว่า เส้นทางที่พีสอึ้งใช้เดินมาจากจุดเริ่มต้นแห่งความไม่รู้เหนือรู้ได้ จนมาสุดสายที่ความรู้แจ้งนี้แหละเป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาคนตามแผนอย่างได้ผล

7. ข้อข้องใจข้อสุดท้าย

ผู้เขียนคาดเดาว่า หลังจากอ่านหนังสือเล่มนี้จบแล้ว คงจะมีผู้อ่านจำนวนไม่น้อยที่เกิดปริศนาคาใจประเภทที่ว่า “ ผู้หญิงทุกคนไม่เห็นจะกล้าหาญแบบพีส์อิ่งเลย” “ ผู้หญิงที่เรารู้จักไม่เหมือนพีส์อิ่งเลย” “ พีส์อิ่งเป็นผู้หญิงแบบที่ยกเว้นหรือเปล่า ผู้หญิงทั่ว ๆ ไปไม่ได้เป็นอย่างนี้หรอก” ฯลฯ ผู้เขียนมีข้อคิดเห็นบางประการต่อปริศนาคาใจเหล่านี้ ดังนี้

ประการแรกเลยก็คือ ผู้หญิงทุกคนคงไม่ได้กล้าหาญเช่นพีส์อิ่งหรอก เช่นเดียวกับที่ผู้ชายทุกคนไม่ได้กล้าหาญเหมือนครูประเวียร ในท่ามกลางการต่อสู้ คำบอกเล่าของพีส์อิ่งชี้ให้เห็นว่า มีผู้หญิงบางคนที่ยกเว้น มีผู้หญิงบางคนที่ย้ำขาด เช่นเดียวกับที่มีผู้ชายบางคนที่ยกเว้น และมีผู้ชายบางคนที่ย้ำขาด หรือพูดสรุปแบบฟันธงก็คือ เพศไม่ได้เป็นเครื่องกำหนดความกล้าหาญหรือความขี้ขลาดเสมอไป อย่างไรก็ตาม ก็น่าจะมีจำนวนผู้หญิงที่กล้าหาญมากกว่าที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน หากเราจะผลักดันแห่งอคติความเชื่อที่ว่า “ ผู้หญิงนั้นขี้ขลาด” ให้เลื่อนหลุดไปจากห้วงความคิดของสังคม

ประการที่สอง แม้ว่าผู้เขียนจะแน่ใจว่า ยังมีผู้หญิงที่มีความกล้าหาญซุกซ่อนอยู่ตามหลืบซอกของสังคมอีกมาก แต่เหตุใดผู้หญิงเหล่านี้จึงไม่มีโอกาสได้แสดงตัว บทสัมภาษณ์พีส์อิ่งให้คำอธิบายว่า คนเราส่วนใหญ่มิได้มีความกล้าหาญติดกับยีนส์มาตั้งแต่กำเนิด หากแต่ได้มาสร้างสรรค์เอาในชั้นหลังด้วยการกระโดดข้ามจากฟากฝั่งแห่งความกลัวมาสู่ฝั่งแห่งความกล้าหาญ ในกรณีของพีส์อิ่งก็เป็นเช่นนั้น แต่ทว่ารั้วกำแพงที่ขวางกั้นระหว่างความกลัวและความกล้าของผู้หญิงและผู้ชายนั้นสูงไม่เท่ากัน เพราะรั้วกั้นขวางสำหรับผู้หญิงนั้นสูงมากกว่าและสูงเกินไป ผู้หญิงจำนวนมากจึงไม่อาจที่จะฝ่าข้ามมาได้ทั้ง ๆ ที่มีความสามารถ ดังนั้น เรื่องเล่าของพีส์อิ่งจึงเป็นเสมือนการร้องบอกต่อสังคมให้ลดความสูงของรั้วกั้นผู้หญิงให้ต่ำลงมาบ้าง อย่างน้อยก็ให้อยู่ในระดับเดียวกับกำแพงทดสอบผู้ชาย

และนอกจากพีส์อิ่งจะเสนอคำเรียกร้องต่อสังคมแล้ว ผู้นำสตรีท่านนี้ก็ยกกล้าหาญพอที่จะกล่าววิเคราะห์ข้ออ่อนในฝ่ายสตรีด้วยตนเอง กล่าวคือ นอกจากผู้หญิงเราจะเรียกร้องให้คนอื่นปรับปรุงบางสิ่งบางอย่างเพื่อเราแล้ว ผู้หญิงเองก็ต้องปรับปรุงตัวเองเพื่อตัวเองด้วย ตัวอย่างเช่น ความหัวอ่อน (รวมทั้งใจอ่อน) เป็นสิ่งที่ต้องปลดเปลื้องออกไปเป็นอันดับแรก นอกจากนั้น ผู้หญิงก็ยังคงต้องเปิดหูเปิดตาให้กว้างขวาง สนใจในเรื่องที่เป็นสาธารณะเพื่อปลุกฝังความรอบรู้ให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง

ในท้ายที่สุด ผู้หญิงเราจะต่อสู้เพียงตามลำพังเฉพาะกลุ่มไม่ได้ แต่ทว่าจะต้องแสวงหา “มิตรร่วมรบ” โดยเฉพาะพันธมิตรที่เป็นเพื่อนร่วมเพศเดียวกัน ในขณะที่วันนี้ เราได้อ่านบทเรียนการต่อสู้ของพีส์อิ่งที่มีเรื่องกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินวางเป็นเดิมพัน ในอดีต เราอาจจะเคยผ่านตาประวัติศาสตร์การต่อสู้เรื่องการใช้นามสกุลของสตรีชนชั้นสูงและชนชั้นกลางมาบ้างแล้ว สำหรับการต่อสู้เรื่องนามสกุลนั้น หากเราสาวไปให้ไกลสุดพ้นจากรากฝอยไปจนถึงรากแก้วของปัญหาเราก็จะพบว่า การต่อสู้เช่นนั้นก็มีความหมายถึงการเป็นอิสระในเรื่องทรัพย์สินของผู้หญิง เช่น มรดก สินสมรส การเป็นไททางด้านกฎหมาย(ไม่ต้องรออนุมัติจากสามีเวลาทำนิติกรรม) และที่สำคัญก็คือ การนำเสนออุดมการณ์ใหม่ทางเพศที่ว่า การแต่งงานไม่จำเป็นต้องทำให้ตัวตนของ

ผู้หญิงจมหายเข้าไปอยู่ภายใต้นามสกุลของสามี หากผู้หญิงจากทุกชนชั้นตระหนักถึงรากฐานของ
ปัญหาร่วมกัน โอกาสที่จะเข้ามาเป็น “ พันธมิตรร่วมรบกัน ” ก็จะมีมากยิ่งขึ้น

และในบรรทัดสุดท้ายของคำนำนี้ ผู้เขียนมีความรู้สึกว่ หากสังคมไทยได้เปิดโอกาสให้
ผู้หญิงอย่างพี่สอิ่งได้มาเล่าเรื่องสู่กันฟังให้มากกว่านี้ หรือหากเราได้เชิญฟังผู้หญิงรากหญ้าให้
เร็วกว่านี้ บางที สังคมเราอาจจะไม่ต้องประสบกับหายนะมากเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ก็เป็นได้

กรกฎาคม 2541